

The comparison of the Vameghi and Ezra to Azhar and Mazih of Nizari Quhistani

H. Bassak¹, Fatemeh B seyed asae²

Abstract

Vamegh-o-azra (poetry book) one of works is that it mimics the zahir kermani is written a Attar. (iranian poet) in this paper, the similarities between the effects of ghanaei and epeope terms in poetry and vameghi and azrazahirkermani using a library and evaluated by means of analysis and description. for a deeper understanding of literary texts and richness of those two effects were studied comparative method both the prince was in love with a beautiful girl but after facing a difficult and terrible adventures similar to his beloved have and despite the similarities of the two-way there are also differences in the two systems including ways of falling in love with the characters, odaughter of the king of the puck is and the prince of the human species, halil presence as a competitor in halil is a name of a rival prince and a termazhar and mizehr and not rghyb in vameghi and azra.all these writings are term in the event of in total viewing angle in both outer story and the setting is different. zahirkermani and imaginative as well due to the most expression of epic battles scenes with his companions.zahirkermani is decorated with figures of speech-language system But it is easier to nizariquhistani and that has made his work from a linear volume.

Keywords:zahirkermani, comparison

1.Associate professor of Persian language and literature at payame noor university

2. Ph.D student of Persian language and literature at Azad Islamic university

مقایسه‌ی وامق و عذرای ظهیر کرمانی با

ازهر و مزهر حکیم نزاری قهستانی

حسن بساک^۱، فاطمه بیگم سیدعصایی^۲

چکیده

این مقاله وجوه تشابه دو اثر غنایی منظومه ازهر و مزهر نزاری قهستانی و وامق و عذرای ظهیر کرمانی را با روش کتابخانه‌ای و با شیوه‌ی تحلیل و توصیف مورد بررسی قرار داده است. در هر دو اثر شاهزاده‌ای عاشق دختری زیبا شده، ولی بعد از روبرو شدن با مخاطرات فراوان به معشوق خود رسیده‌اند. با وجود شباهت‌های دو منظومه تفاوت‌هایی نیز در این دو منظومه وجود دارد مانند شیوه عاشق شدن شخصیت‌ها، حضور رقیب در ازهر و مزهر و نبودن رقیب در وامق و عذرا. در مجموع زاویه دید در هر دو داستان بیرونی است و صحنه پردازی متفاوت است. اثر ظهیری کرمانی مخیل و در اثر نزاری قهستانی بیشتر صحنه‌ها بیان حماسی نبردهای مزهر با هلیل و یاران اوست. زبان منظومه‌ی ظهیر کرمانی مزین به آرایه‌های ادبی است اما اثر نزاری قهستانی نسبت به آن ساده‌تر است و این مساله اثر وی را از شکل حجمی به خطی بدل ساخته است.

کلیدواژه‌ها: وامق و عذرا، ازهر و مزهر، ظهیر

کرمانی، نزاری قهستانی

۱.دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه پیام نور

(نویسنده مسؤول) H.bassak@gmail.com

۲.دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه آزاد

اسلامی مشهد

مقدمه

جمال میرصادقی در کتاب «داستان و ادبیات» در مورد داستان می‌گوید «خصلت بارز داستان آن است که بتواند ما را وادار کند که بخواهیم بدانیم بعد چه اتفاقی می‌افتد. در این مفهوم عام، تنها زمان عامل مهمی است و اینکه چه اتفاقی افتاده و بعد چه اتفاقی روی خواهد داد.» (میرصادقی، ۱۳۷۵: ۹۵)

پژوهش در ادبیات غنایی و بیان احساسات و عواطف شخصی بویژه در منظومه وامق و عذرای ظهیر کرمانی و منظومه‌ی ازهر و مزهر نزاری قهستانی که از نظر مضمون و ساختار شباهت‌ها و در عین حال تفاوت‌هایی با یکدیگر دارند به عنوان یک جریان اجتماعی تاثیر گذار در جامعه و مقبولیت ادب غنایی از جانب مخاطبان حائز اهمیت است.

منظومه غنایی اشعاری است که با بیان احساسات انسانی از عشق، دوستی و نامرادی در مخاطب تاثیر می‌گذارد. پیوند مباحث مذهبی، ادب غنایی از دیرباز معشوق مطرح شده در منظومه‌ها را جایگزین معبود می‌کند، لذا در مناجات قهرمان‌های منظومه‌ها با خدا ادب عاشقانه بنوعی تفسیر عارفانه را نیز پوشش می‌دهد و از این منظر ادب غنایی به عالی‌ترین شکل جلوه‌گر می‌شود. به گونه‌ای میتوان شخصیت‌های دو منظومه وامق و مزهر را نماد عاشقان بیقرار و ازهر و عذرا را نماد معشوق با جمال دانست. نصر و بیجاده و هلیل را استعاره از نفس اماره شمرد.

هرچند تقلید در ادبیات از منظر نقاد ادبی پسندیده نیست، اما از منظری دیگر روایت‌های مختلف از یک اثر به ماندگاری اثر کمک می‌کند. در این مقاله تأثرات سرایندگان از آثار منظوم یکدیگر رویکردی است که سبک و سیاق هر دو نویسنده را به ما می‌شناساند لذا در این مقاله شباهت‌ها و تفاوت‌های منظومه‌ی ازهر و مزهر نزاری قهستانی و وامق و عذرای منظوم و منثور میرزا ظهیر کرمانی مورد مطالعه قرار گرفت.

پرسشها و فرضیات تحقیق

اثر ظهیری کرمانی با چه رویکردی و تا چه حدی مشابه به اثر عنصری و روایتگران دیگر اوست. شیوه الگوبرداری و تقلید نزاری قهستانی در مثنوی ازهر و مزهر به گفته‌ی خود او از خسرونامه عطار چگونه است.

به نظر می‌رسد اثر منظوم و منثور ظهیر کرمانی در الگوبرداری از مضمون عنصری و مخیل کردن داستان و تفاوت در شیوه‌ی پردازش در جهت جذب مخاطبان بیشتر بوده است.

به نظر می‌رسد مثنوی ازهر و مزهر و نزاری قهستانی هم به جهت سبک بیان حماسی و عاشقانه متفاوت با اثر ظهیری کرمانی باشد اما شباهتهایی هم در مضمون و هم در ادامه‌ی روند داستان این دو اثر را نزدیک به هم می‌نمایاند.

اهداف تحقیق

آشنایی بیشتر با ادبیات غنایی و پژوهشی گسترده‌تر در زمینه منظومه‌هایی با مضامین همسان

عذرای او) که تنها به معرفی وامق و عذرای صادق نامی می پرداخته است. بحرالعلومی، (۱۳۵۳)

مبانی نظری

عنصری یکی از بزرگترین شاعران ادب پارسی است که اثر بی نظیر او «وامق و عذرا» سبب شده است تا شاعران بسیاری حتی چندین قرن بعد از او نیز به تقلید از آثارش بپردازد. یکی از این روایتگران ظهیری کرمانی است که اثر مخیل خود را در مضمونی مشترک اما متفاوت ارائه می دهد. آثار غنایی بیان کننده احساسات و عواطف شخصی اند در تمام منظومه های عشقی عشق بن مایه اصلی داستان است. «در داستان غنایی موضوع اصلی بیان حالات و احساسات مربوط به وصال و فراق است. در بخش هایی هم شاعر به مناسبت به وصف پدیده های زیبای طبیعت می پردازد و در همه آنها بدون استثناء شاعر به ستایش قهرمان زن پرداخته و از زیبایی و علو و عظمت او داد سخن داده است.» (شمسیا، ۱۳۸۶، ۱۳۸۴) بطور کلی محور داستانها عشق است.

«در حقیقت شالوده‌ی وجود انسان براساس جذبه و عشق استوار است. حال آدمی به مثابه عاشقی است که از وصل بازمانده و به غربت افتاده و شوق وصال در رجوع به اصل هر لحظه او را در تب و تاب و اشتیاق دارد. عشق های مجازی را از این جهت باید گرامی داشت که به منزله‌ی سایه‌ای از عشق حقیقی است. در اینجا نیز وصال و فراقی در کار است و ناز و نیازی در پیش، این شور و حالها این ناز و نیازها، این محرومیتها و کامیابیها، این ناامیدیها و امیدواریها، این کشش

تحلیل محتوای منظومه های غنایی همسان با رویکرد مقایسه‌ای در جهت نحوه‌ی توصیف مغازلات عاشقانه در پناه حوادث هولناک بیان میزان تاثیرپذیری مثنوی ازهر و مزهر از خسرونامه‌ی عطار

پیشینه‌ی تحقیق

در زمینه پیشینه تحقیق باید اشارت کرد که تاکنون بسیاری از نویسندگان با گزارش داستان وامق و عذرای منظوم عنصری و روایت های دیگر و میزان شباهت ها و تفاوت های آن با روایت اصلی سعی در بررسی و تحلیل این اثر مشهور و غنایی داشته اند. مقاله های زیادی در زمینه مقایسه منظومه های غنایی با یکدیگر وجود دارد به عنوان مثال مقاله‌ی «مقایسه‌ی خسرو و شیرین نظامی با وامق و عذرای میرزا محمدصادق نامی» به مقایسه وامق و عذرای نامی جهت شباهت های مضمونی و شیوه‌ی پردازش داستان با منظومه خسرو و شیرین نظامی پرداخته است (بساک، ۱۳۹۵). پژوهشنامه ادب غنایی و مقاله‌ی علمی پژوهشی «مقایسه‌ی هفت روایت وامق و عذرا» که در آن نویسنده می کوشد ضمن گزارش و تحلیل روایت عنصری آن را با روایت دیگر نظیر روایات میرزا محمدصادق نامی و خواجه شعیب جوشقانی و صوفی و کشمیری و قتیلی بخارایی و حسینی شیرازی و صلحی خراسانی مقایسه کند (ذوالفقاری ۱۳۸۸، نشریه شماره ۲۶، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید باهنر کرمان) و مقاله دیگر (صادق نامی و وامق و

که خسرو نامه ی او گلستانیت

(ذوالفقاری، ۱۳۹۴: ۱۱۲)

مزه‌ر فرزند مقتحم از قبیله بنی اوس عاشق دختر عموی خود ازهر که دختری عفیف و پاکدامن است می‌شود و با یکدیگر عقد می‌کنند، اما پس از فوت پدر مزه‌ر به دلیل سخاوت، ثروت پدری را به باد می‌دهد. برادران ازهر در طمع به همسری درآوردن خواهر خود به هلیل ثروتمند ستمگر از قبیله بنی غسان، مزه‌ر را به دریا و سپس جزیره گرفتار می‌نمایند.

قهرمان زن منظومه زنی وفادار و شجاع است که لباس رزم می‌پوشد و در جنگ‌ها شرکت می‌کند. مزه‌ر با کمک پادشاه یمن بر هلیل رقیب عشقی خود غلبه می‌کند و دو دل‌داده به وصال یکدیگر می‌رسند.

۴- شرح احوال آقا میرزا ابراهیم کرمانی متخلص به ظهیر نویسنده وامق و عذرا

((وامق و عذرا))- تحریر منشور آقا میرزا ابراهیم کرمانی (تألیف ۱۱۶۲ق) متخلص به ((ظهیر)) صاحب مجمع البحرین به نثر و نظم چندین بار چاپ شده است. (ذوالفقاری، ۱۳۹۴، ۹۰۹)

اسداله شهریاری مصحح کتاب تاریخ تالیف کتاب را سال (۱۳۱۵ ه.ق) ذکر می‌نماید که به وسیله میرزا علی بن میرزا باقر عطار مشهدی نگارش یافته است و می‌گوید: لازم به تذکر است که تاریخ تالیف و کتابت و سال تولد نویسنده همه از روی حدس و گمان است. به عقیده برخی حتی ممکن است کتاب در عهد صفویه نوشته شده باشد.

و کوشش‌ها همگی یاد بود گذشته ما را که در عالم وحدت با معشوق حقیقی داشته‌ایم تهدید می‌کند و خاطرات خوش روزگار وصل را به یاد می‌آورد. عشق مجاز به اصطلاح صوفیه فنطری عشق حقیقی است. نخست باید این مرحله را گذراند صفایی به دل و جان داد و آینه‌ی روح را مصفا نمود و قابلیت پیدا کرد آنگاه با تک پا نردبانی را که از آن پیام حقیقت برشده‌ایم انداخت و قطع ارتباط با جهان آب و گل کرد و مستغرق دریای عشق حقیقی گردید و به مرحله‌ی فنا فی الله و بقا بالله رسید.» (زین العابدین مومن، به نقل از علی اصغر خیره زاده، ۱۳۵۶؛ ۱۲۸ و ۱۲۹)

ازهر و مزه‌ر

مثنوی ازهر و مهر نزاری قهستانی یکی از زیباترین منظومه‌های غنایی است که بر وزن خسرونامه‌ی عطار و خسرو شیرین نظامی است. شامل ده هزار بیت است که به زبان حماسی و عاشقانه نوشته شده است. نزاری قهستانی هر بیتش نشان از جادوی هنری شاعر در بیان حوادث رزمی و بزمی است و شرح عشق و عاشقی شاهزاده مزه‌ر با شاهزاده ازهر است.

«شاعر این منظومه را در پنجاه سالگی و به تاثیر از گل و هرمز یا خسرونامه‌ی عطار ساخته چنان که خود گوید:»

مراکین داستان از دست برخاست

بگویم کز کدامین مست برخاست

تتبع کرده ی عطار بودم

از آن زین شاخ برخوردار بودم

ز خسرونامه بهتر داستان نیست

جاسوسی نموده بودند ملک الارواح پدر پریزاد عذرا با وصال آن دو موافقت می‌نماید.

شرح احوال حکیم نزاری نویسنده منظومه ازهر و مزهر

((حکیم سعد الدین نزاری قهستانی (۶۲۱-۷۴۵) از سرایندگان بزرگ نیمه‌ی دوم سده‌ی هفتم و آغاز قرن هشتم و از قصیده پردازان صاحب نام است و از دگر آثار او سفرنامه، ادب نامه و مناظره‌ی شب و روز، دستورنامه و ساقی نامه را می‌توان نام برد.

منظومه نزاری چنان که از نام آن برمی‌آید براساس منظومه‌های عربی و در محیط عربی شکل گرفته است نام‌ها و بن مایه‌ها نشان می‌دهد نزاری به لیلی و مجنون و ورقه و گلشاه نظر داشته است. شاعر در خلال منظومه، مسایل سیاسی و اجتماعی و اخلاقی فراوانی را گنجانیده است. (ذوالفقاری، ۱۳۹۴: ۱۱۲)

۵- شباهتهای منظومه‌ها
۱-۵- آغاز دو منظومه

در هر دو منظومه شاعران ابتدا به توحید و ستایش و مناجات با خداوند پرداخته‌اند. «قادری که هر صبحدم تاج زراندود خورشید را بر فرق وامق روز نهاد و هر شام عروس ماه عذرا را در حجله شب جلوه داد»

گهی از جیب صبح عالم افروز
گهی در حجره این قصر خضرا
ز حمدش خوانده درس معرفت، گل
نماید تاج زر از وامق روز
براندازد نقاب از روی عذرا
از اوراق کتاب باب بلبل

«وامق و عذرا داستانی کهن بود که عنصری آن را در بحر متقارب به نظم کشید و برخی از ابیات آن در دست و در فرهنگ‌ها پراکنده است.

مانند این ابیات که در لغت فرس اسدی آمده:
با ویزگان مانند وامق بجننگ
بفرمود تا آسنستان (پدرزن وامق) پگاه
بدو داد فرخنسده دخترش را
بتنجید عذرا چو مردان جنگ
نه روی گریز و نه جای درنگ ...
بیامد بنزدیک رخشنده ماه
بگوهر بیاراست اخترش را
ترنجید بر بارگی بی درنگ

(صفا، ۱۳۶۳: ۵۶۲)

ظهیر کرمانی مردی است ادیب و فاضل چنانکه خود گوید: در عهد جوانی توانسته است وامق و عذرا را منظوم سازد در سن ۵۰ سالگی آنرا بصورت نثر تدوین کرده؛ اما هرگز از آثاری که سابقاً بنظم آورده است، غافل نمانده و متقارباً ضمن ارائه داستان متناسب با مقال، بعضی از سروده‌های گذشته را آورده است. زبان مؤلف مخیل است. خلاصه، اثر وامق و عذرای ظهیر کرمانی بدین قرار است که شاهزاده وامق تصویر عذرا را در خلوتخانه ملک (پدر) می‌بیند و بر او عاشق می‌شود، با برادر خوانده‌ی خود آصف ثانی عازم چین می‌شود و پس از در بلیات افتادن و مهالک و خطرها و نبرد با انواع جانوران سحری به تسخیر جنیان با خواندن طلسم‌هایی که از حکیمان آموخته می‌پردازد و سرانجام با غلبه بر نصر و بیجاده دو تن از جنیان که در بازگویی ماجرای عشق عذرا به وامق به ملک چین

ز مولودش تزلزل زد چنان شور
رواج شرع داد آسان که ز نثار
بعکس از حکم می‌کردی در کاخ
که از وی طاق کسری گشت مکسور
گریزان شد بجوف سبحة چون تار
گلاب از شیشه رفتی باز در شاخ
(ظهیری کرمانی، ۱۳۷۰: ۴۳)

۳-۵- یاری داده شدن عاشقان هر دو منظومه
توسط ملکِ یمن و چین در داستان ازهر و مزهر
ملکِ یمن مزهر را پس از عزیمت لشکرش توسط
هللیل و گرفتار شدن او به دست بت پرستان در
محک آزمایش قرار می‌دهد. جنگاوری و مهارت
او را در شکار می‌آزماید آنگاه مقدمات جشن
وصال او را با ازهر فراهم می‌کند.

ز سر القصه عقدی تازه کردند
چو مزهر را به منظر باز بردند
چو صور اندر جهان آوازه کردند
ز حسد بیرون به عز و ناز بردند
(نزازی قهستانی، ۱۳۹۴: ۳۸۵)

در داستان وامق و عذرا نیز وامق در دریا غرق و
سپس نجات می‌یابد. وی در جزیره بر جانوران
هولناک چیره شده و با خواندن اسم اعظم جادوان
نصر جادوگر ازدها و شیر و پلنگ را در حصار
آورد آن گاه فغفور چین پیغام داد که مستعد باشید
که وقت کارسازی و عروسی عذراست زیرا که
انتظار شاه وامق از حد متجاوز شد.

پرستاران دختر غافل از کار
چو این صورت نشاط افزا شنیدن
سماع شوق از سرپا نمی‌یافت
که ابرا انتظار آمد گهر بار

(ظهیر کرمانی، ۱۳۷۰: ۴۲)

در این عبارات منثور و ابیات، شاعر از خداوند
قادر، آفریننده شب و روز سخن به میان آورده
است و گوید که از حمد او (خداوند) گل از کتاب
بال بلبل درس معرفت خوانده است.

و نزاری قهستای نیز در منظوم از هر و مزهر
سخنش را به نام خدا آغاز کرده، خدای قیوم و
قدیم را با ذاتی واحد بزرگ و اکبر خوانده است.
سپاس و آفرین برحق تعالی
خداوندی که پیش از پیش بودست
خداوندی که قیوم و قدیم است
که جان را با خرد داد اتصالی
برون از وهم دور اندیش بودست
به ذات واحد، الله العظیم است
(نزاری قهستانی، ۱۳۹۴: ۵۱)

۲-۵- نعت پیامبر در هر دو منظومه
در هر دو منظومه اشعاری در نعت سید مرسلین -
خاتم النبیین محمد مصطفی (ص) دیده می‌شود.

محمدجان جان را ز ننگدگانی
محمد غایت مقصود عالم
بگفتم تا بدانی گشردن بدانی
کمال عهد عیسی تا به آدم
(نزاری قهستانی، ۱۳۹۴: ۵۸)

در ابیات فوق شاعر از محمد (ص) به عنوان سرّ
زندگی بیان کرده است و حضرت محمد (ص) را
مقصود عالم می‌خواند و نزاری در عبارتی و ابیاتی
چند از پیامبر (ص) بدین گونه یاد نموده است که
ندای جانفزای کلمه طیبه کنت نبیا و آدم بین الماء
والطین را به گوش مقیمان خطه خاک و ساکنان
طبقه افلاک رسانید.

وامق در داستان وامق و عذرا بسیار شجاع و دلیر و قهرمان جلوه کرده که در مقابله با شیران و درندگان پیروزی با اوست.

« و هم چنین با آن دیوان دغا، در خوف و جا همی بود تا مؤذن صبحگاهی افلاک به امر حضرت ایزد پاک ندای ما عرفناک برآورد. شیاطین منهزم و معذوب و منکوب بازگشتند و آن غوغا فرو نشست.»

ز حرب او شیاطین بسار دیگر تمامی بساز گردیدند ابتر تمامی (ظهیری کرمانی، ۱۳۷۰: ۴۸۶)

نویسنده‌ی داستان ازهر و مزهر از شبیخون کردن بر مزهر و شکست او و گرفتار شدن او در دست بت پرستان جزیره و به عقابین کشیده شدن مزهر و یارانش سخن می‌راند.

چو شد روز، آن جفا کاران بدکیش به پای دار آوردند شان باز به عنف آن هر سه را کردند در پیش عقوبت ها دگر کردند شان باز (نزاری قهستانی، ۱۳۹۴: ۳۲۹)

سرایندگان داستان را دستمایه پرداختن به موضوعی همچون ارتباط عشق زمینی با عشق روحانی (معبود حقیقی) نموده‌اند و استفاده از اصطلاحات صوفیه در اشعار آنها موید این مطلب می‌باشد. چنانکه نزاری در نیستی از خود و هست شدن با معشوق چنین سراید:

بیای ساقی و دوری بگردان
دمی از نیستی بر هست گردم
که من خود بی می اینجا مست باشم

در صد خُلد برخاطر گشودند
زشادی خنده بر لب جا نمی یافت
(ظهیر کرمانی، ۱۳۷۰: ۶۲۲ و ۶۲۳)

۴-۵- شباهت در حوادثِ رویاروی عاشقان شاهزاده وامق به جزایر درآمد و در بلیات و مهالک افتاد «راویان اخبار و ناقلان آثار و طوطیان شکرشکن شیرین گفتار چنین روایت کرده اند که شاه وامق مدتی مدید در زیر باد ماند تا روزی به جزیره‌ای رسید در آنجا کوهی دید که...»

ز رفعت تیغ برکیوان کشیده
پلنگ آن اسد را کرده رنجه
گرفته آشیان بر چرخ، راغش
ز تمکین پای در دامان کشیده
ز بس کز پنجه او را برده پنجه
نموده قرص خور نان کلاغش
(ظهیری کرمانی، ۱۳۷۰: ۱۹۹)

نزاری قهستانی نیز غرق شدن مزهر را در دریا به غرق شدن یونس در دریا و به آتش افتادن خلیل در آذر با آوردن استعاره های تلمیحی بیان می‌کند. که داند تا چه اسرار است در عشق به دریا مرد عشاق تر نگردهد نه یونس را به دریا درفکندند که هم تخت است و هم داراست در عشق به آتش مدهوش دیگر نگردهد خلش را نه در آذر فکندند (نزاری قهستانی، ۱۳۹۴، ۲۸۳)

۶- تفاوت‌های دو منظومه

۱-۶- شجاعت وامق و شکست‌های پی در پی

مزهر

که ما را خواهری پاکیزه روی است
به روی و رأی چون خورشید روشن
که از حُسنش عرب پرگفت و گوی است
به رنگ و بوی چون گلبرگ و گلشن
(نزاری قهستانی، ۱۳۹۴: ۸۱)

وجود رقیب عشقی در منظومه ازهر و مزهر و
عدم وجود آن در وامق و عذراست و گیرایی
سرایش نزاری قهستانی در مقایسه با سروده‌ی
ظهیری کرمانی بدلیل کاربرد آرایه‌های ادبی و
مخیل بودن عبارات و سروده‌های مرتبط با داستان
است.

نتیجه‌گیری

منظومه وامق و عذرا نام داستانی است که مؤلف،
ظهیر کرمانی آن را در سال‌های جوانی خود به
نظم کشیده است، در سن پنجاه سالگی به سفارش
دوستان آن را به نثر مبدل کرد و متناسب با هر
مقال از آثار منظوم خویش نیز سروده‌هایی آورد.
وامق و عذرای او توسط اسداله شهریاری تصحیح
شد. مصحح با ذکر زندگی حضرت سلیمان وامق
را در ابتدای منظومه مرتبط با تخت نشینی پدر
ذکر می‌کند. داستان این دو منظومه از نوع عاشقانه
و حماسی عاشقانه است. و نزاری با توصیف
صحنه‌های نبرد مزهر بزبان حماسی، بر حُسن
کتاب خود افزوده است.

با به تصویر کشیدن داستانی خیالی، ظهیری
کرمانی عذرا را از جنیان و وامق را که انسانی
است در عقد نکاح با پری زاد به تصویر می‌کشد
که قوه‌ی ابتکار و ابداع او را در خلق داستانی
جدید از وامق و عذرا نشانگر است. وجود رقیب

که هشیاری به ترک من گرفتست
به چشم عشق درزی کیسه پُر شد
چنین کز خویشتن شان می‌ستانند
که بیرون از خود بی زحمت گام
(نزاری قهستانی، ۱۳۹۴: ۴۰۶ و ۴۰۷)

و ظهیر کرمانی نیز با آوردن داستان حضرت
سلیمان و ملکه‌ی سبا و برشماری شاهزاده وامق
به عنوان ادامه دهنده‌ی شاه‌ی سلیمان به نوعی با
تخیل اسلامی بودن عاشق، قدرت او را در
برقراری عدل و داد در مقام انسان کامل به تصویر
می‌کشد.

۲-۶- تفاوت طریق آشنایی عاشقان دو منظومه

دو منظومه وامق و عذرا دایه با کشیدن تصویر
همچون شاپور در داستان خسرو و شیرین
صورت عذرا را بر پرنیان چینی نقشبندی نمود،
که آن خورشید مثال، در شمایل با آن صورت
یکسان بود.

به چابکدستی آن فرزانه استاد
چو زلف و روی خوبان دل افروز
چو او ره لوح صورت کلک راندی
کشیدی نقش‌ها برآب، چون باد
ببستی نقش شب بر تخته روز
چو صورت، عقل بر جا خشک ما ندمی
(ظهیری کرمانی، ۱۳۷۰: ۹۷)

در منظومه‌ی ازهر و مزهر طریق آشنایی مزهر و
ازهر خانوادگی بوده است؛ آن دو دختر عمو و
پسر عموی یکدیگر بودند و رقیب عشقی مزهر از
طریق شنیداری (توصیفات ازهر) از برادرانش
بدو عاشق شد.

- عشقی در داستان نزاری قهستانی چهره‌ای مظلوم به مزهر داده است و ظالم بودن هلیل را برجسته‌تر می‌نماید.
- اشعار منظوم ظهیری کرمانی همراه با کاربرد صناعات ادبی بوجود آورنده صورخیال در آنهاست و حاصل نبوغ فکری اوست که همگان را به تحسین وادامی دارد. در مقابل نزاری با تلفیقی از حماسه و غنا ناگزیر از آرایش ادبی متون داستان خود را نظم می‌دهد لذا اثر وی از شکل حجمی به خطی مبدل شده است. و چه بسا در مقایسه‌ی این دو اثر برخی به سروده‌های آن دیگر علاقه‌مند شوند.
- بهرحال هر دو نویسنده در اثرهای باشکوه خود با همراهی حکمت و عرفان و آموزه‌های اخلاقی داستان سرگرم‌کننده‌ی عشقی خود را به مخاطبین با ذوق عرضه نموده‌اند. روحشان شاد و گرمی باد.
- منابع**
- بساک، حسن، ۱۳۹۵ «مقایسه‌ی خسرو شیرین ، نظامی با وامق و عذرای میرزا محمدصادق نامی»، پژوهشنامه ادب غنایی دانشگاه سیستان و بلوچستان، شماره ۲۶، صص ۲۷-۴۰.
- بحرالعلوم، حسین، ۱۳۵۳ «صادق نامی و وامق و عذرای او» مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، تیر، شماره ۸۵، صص ۲۵-۳۲.
- خبرزاده، علی اصغر، ۱۳۵۶، ادب و اندیشه، چاپ دوم، انتشارات آبان.
- ذوالفقاری، حسن، ۱۳۸۸، «مقایسه‌ی هفت روایت وامق و عذرا»، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه باهنر کرمان، شماره ۲۶، صص ۱۲۶-۱۶۴.
- _____، ۱۳۹۴، یکصد منظومه‌ی عاشقانه فارسی، چاپ دوم، انتشارات چرخ.
- شمسیا، سیروس، ۱۳۸۶، انواع ادبی، چاپ دوم، نشر میترا.
- صفا، ذبیح الله، ۱۳۶۳، تاریخ ادبیات در ایران، چاپ ششم، انتشارات فردوسی.
- صورتگر، لطفعلی، ۱۳۴۸، منظومه‌های غنایی ایران، چاپ دوم، انتشارات ابن سینا.
- فروزانفر، بدیع الزمان، ۱۳۵۰، سخن و سخنوران، چاپ دوم، انتشارات خوارزمی، تهران.
- کرمانی، ابراهیم، ۱۳۷۰، وامق و عذرا، تصحیح اسدالله شهریاری، چاپ اول، تهران، انتشارات جاودان خرد.
- میرصادقی، جمال، ۱۳۷۵، داستان و ادبیات، چاپ اول، انتشارات نگاه، تهران.
- حکیم نزاری قهستانی، ۱۳۹۴، مثنوی ازهر و مزهر، به کوشش دکتر محمود رفیعی، تهران، انتشارات هیرمند. هستانی، مثنوی ازهر و مزهر، به کوشش دکتر محمود رفیعی، تهران، انتشارات هیرمند، ۱۳۹۴